

sekre vonatkoztak, közlése csak igen sok fölvilágosító jegyzet kíséretében történhetett volna, ami népszerű munkában majdnem lehetetlen. Mindamellett mégis sajnáljuk, hogy Bajza nagyhírű polemiái közül, amelyek nyomán kiserkedt az ellenfél bőréből a vér, nem olvashatjuk valamelyiket, pl. a *Conversations-Lexicon* pörben a Dessewffy gróf ellen írottat. De talán jobb így, s bízhatunk benne, hogy Kazinczy epigrammja szerint: «aki közrebocsát, ismeri publicumát.»

A Pázmány-kötet szemelvényei is ugyeszen vannak összeválogatva. A kötet nagyobbik felét a vitázó-irataiból, főképen a Kalauzból vett részletek teszik, a másik felét egyik prédikációján és egy politikai iratán kívül Pázmánynak Bethlen Gáborhoz intézett negyvenkilenc levele.

Cs. E.

★

Pædagogiai programm-értekezések. (Befejező közlemény.)

II. Művészi nevelés.

10. *Lyka Károly*: A rajz fontossága az iparos életében. (Székesfővárosi közs. iparrajziskola.)

A szerző példákon magyarázza, mily fontos a rajz-tudás az iparosra nézve. Vácolja a modern irányú rajztanítás menetét, s annak képző hatását a gondolkodásra. Az ilyen rajzolást szükségesnek véli minden művelt ember számára.

11. *Dr. Ágner Lajos*: A gimnáziumi művészeti oktatás. (Jászberényi áll. főgimnázium.)

A művészet fontosságát és a művészi nevelés szükségét fejtegeti a szerző. A rajztanítást minden osztályra kötelezővé óhajtaná tenni, s minden tárgy keretében fölhasználná a művészi szemléltető eszközöket. Rendszeres műtörténelmet azonban nem tanítana. A tárgy iránti lelkesedéssel írt cikkben feltűnő az idegen nevek ortográfiája, vagy valamennyi sajtóhiba volna?

III. Testi nevelés.

12. *Jánky László*: A tornászat célja és fontossága. (Ujvidéki kir. kath. főgimnázium.)

Az értekezés a tanulóknak szól, de elolvashatja minden művelt ember, mert alapos tájékozódást szerezhet belőle a tornázás jelentőségéről a testi és szellemi nevelésre nézve. A szerző alaposan kimutatja s történeti példákkal is illusztrálja a testi nevelés fontosságát, melynek legcélszerűbb eszköze a rendszeres tornázás.

13. *Kovács Bernárdin*: Nehány szó a tanulmányi kirándulásokról. (Kézdivásárhely-kantai róm. kath. főgimnázium.)

A szerző lelkes hangon fejtegeti a kirándulások jótékony hatását a testi és szellemi nevelés szempontjából. A cikk főleg a tanulók számára van írva, kiket arra buzdít, hogy az intézet kebelében alapított «Ifjúsági kirándulási egyeslet»-et fölkarolják.

14. *Dr. Halmos Béla*: Nehány szó a tanulmányi kirándulásokról. (Zentai közs. főgimnázium.)

Az idevonatkozó magyar irodalom fölhasználásával készült értekezés, mely a szülőknek, de főleg a tanulóknak szól. Fejtegeti a kirándulások hasznát nevelési, tanulmányi és nemzeti szempontból.

IV. A család és iskola.

15. *Bezdek József*: A családi nevelés fontosságáról. (Kegyesrendiek szentgyörgyi róm. kath. gimnáziuma.)

Ez az értekezés — úgy látszik — a szülőknek szól. Kissé hosszadalmas és frázisokban gazdag bevezetés után a szerző áttér tulajdonképeni tárgyára. Ez a tárgy pedig nem az, amit a cím jelez. Tárnya ez értekezésnek: mit vár az iskola, — illetőleg az értekező, — a szülői háztól? Ez kétségkívül igen jó tárgy az iskolai értesítő számára. Sajnos, a szerző itt vagy általánosságokat mond, olyan dolgokat, amiket minden laikus is tud, vagy pedig oly nézeteket hirdet, amelyek csakis az ő saját nézetei; ezeket pedig nem szabad a szülőknek úgy hirdetni, mint a pædagogia által megállapított igazságokat.

Az értekező felfogása szerint az iskola a szülői háztól «csak begyakoroltatást vár» (16. l.). Azután áttér az egyes tárgyakra, s azt mondja: «Az egyes tantárgyak értékét nem szabad mérlegelni». Szóval megtagadja a szülőktől egyáltalán a bírálat jogát. Elmondja minden tárgynak a hasznát, s mit kell tenniök a szülőknek, hogy az eredményt fokozzák. Sajnos ez utmutatások egy-egy mondatra szorítkoznak, s ez az egy mondat sem mindig szerencsés. Így pl. «A természettudományoknál ne becsmérelje a szülő az eredményeket, ne fontolgassa a tudomány álláspontját, hanem örüljön, hogy fiával megismertette az iskola annak boldogító eredményeit és serkentse fiát ezen ismeretek birtokká tételere.»

16. *Surányi Károly*: Család és iskola. (Pancsovai m. kir. áll. főgimnázium.)

Ez az értekezés, mely szintén a szülőknek szól, kellő tudással, s magasabb szempontból tárgyalja a család és iskola viszonyát. A szerző jártas a pædagogiai irodalomban, s helyes ítélettel ír. Az

értekezés első részében azt bizonyítja, hogy mennyire szükséges a társadalom érdeklődését az iskola számára megnyerni. Ujabb időben a túlságba vitt államosítás folytán az iskola ügyét is egészen az állam ügyének kezdik tekinteni. Az iskolát «diploma szállító hivatalnak», a tanárt pedig «érdemjegy osztogató hivatalnok»-nak.

Keresi e felfogás okait, s eredetét. Kimutatja, hogy Rousseau, Lepelletier, Barrère indítják meg ezt az irányt. Az iskola is, meg a társadalom is hibás abban, hogy a dolog odáig fejlődött, hogy a társadalom közönyös az iskola dolgaival szemben.

Azután igen helyes alapokon indulva elmondja, hogyan érdeklődjék a szülő gyermeke iránt. A gyermekpsychologiai megfigyelésbe gyakorlati módon bevezeti a szülőt. Tanácsokat ad a házi nevelés helyes intézésére. Végül pedig tanácsokat arra nézve, hogyan képezze magát a szülő a pädagogiában. Összeállítja azon könyvek sorozatát, melyeket a szülőknek elolvasásra ajánl. A könyvek e sorozata ellen lehet kifogást tenni, mert több teljesen elavult munkát említ föl. De maga a gondolat igen jó, s főleg jó benne az, hogy összesen csak 14 könyvet ajánl.

Az értekezésből látszik a szerző tájékozottsága a pädagogiai irodalom terén s szeretete a pädagogia iránt.

17. *Kneif Ödön*: A szülői ház és iskola. (Budapesti VI. ker. polgári fiúiskola.)

Nem nagy igényű cikkecske főképp a szülőknek szánva. A szerző az iskolát védi egyrészt a maradiság vádja ellen, másrészt az ellen, mintha a nevelés hiányainak egyedüli okozója volna. A szülőket arra buzdítja, hogy többet törődjenek gyermekükkel. Erre nézve néhány jó tanácsot is ad. Az egész cikk azonban meglehetősen az általánosságok között marad.

18. *Ujházy Irma*: A felsőbb leányiskolai és házi nevelés. (Budapesti székesfővárosi I. ker. felsőbb leányiskola.)

Ez az értekezés dióhéjba szorítva adja az egész neveléstant. Bizonyára helyes dolog ezeket az ismereteket terjeszteni, de azt hiszem az ilyen röviden összefoglalt elvek egyszeri elolvasása nem fog hozzájárulni a helyes felfogás elterjesztéséhez. Azt pedig nem kívánhatjuk a szülőktől, hogy többször is elolvassák s megtanulják az elveket. Azért sokkal célszerűbbnek vélem egy-egy kérdés részletes fejtegetését az értesítőben.

A cikkből különben helyes felfogás világlik ki. Különösen értékesek azok a tanácsok (lehet, hogy az értekezés voltaképp ezek kedvéért készült), melyeket a szülőknek a serdülő leányok foglalkoztatására nézve ad. Az ilyeneket, különösen, ha nem mozognak általánosságban, bizonyonnyal nagy köszönettel veszi minden szülő.

19. *Horváth Zoltán*: Társadalom és iskola. (Rimaszombati egyesült protest. főgimnázium.)

Ez az értekezés négy fejezetre osztva ad gondolatokat a nevelésről. Az első fejezetben azt bizonyítja, hogy a neveléshez nem minden ember ért, s első alapelvül azt tűzi ki, hogy otthon sohasem szabad lerontani azt, amit az iskola épít. A második fejezet szól a túlterhelésről, s ezt abból magyarázza, hogy a tanárok vannak túlterhelve, s így nem képesek fáradt lélekkel az órákat jól megadni. azaz az anyagot az iskolában feldolgozni. A harmadik fejezet arról szól, hogy milyen a jó tanítás, s itt ismét arra az eredményre jut, hogy a tanár magas heti óraszámra az oka annak, hogy az órák nem mindig olyanok, amilyeneknek lenniök kellene. Végül a negyedik fejezet általános és régen ismert pädagogiai elveket ad. Amiket itt elmond, azok helyes dolgok, de kissé ötletszerűen, gyakran pongyolán vannak előadva. Pl. spórolás, spórolni (15. l.), muszáj volt (17. l.), elfuserált lélek, elfuserálják a csizmát (12. l.) nem értekezésbe való kifejezések.

20. *Vigh Béla*: A szülőkhöz. (Egri áll. főreáliskola.)

Ez az értekezés röviden elmondja a szülőknak a pedagógia általános elveit. Semmi újat, semmi feltűnőt nem találunk benne, de olyasmi sincsen benne, ami nem volna helyes. Kétséges azonban, hogy az általános pedagógiai elvek oly rövid előadása a szülők számára hasznos dolog-e? Az értekező ezzel azt akarja elérni, hogy a szülők jobban érdeklődjenek az iskola iránt. Kívánjuk, hogy sikerüljön, de kétségeink vannak a sikerre nézve.

21. *Péterffy Gyula*: Az erkölcsi nevelés eszközei a családban és az iskolában. (Szatmárnémeti kir. kath. főgimnázium.)

Ebben az értekezésben a szerző lelkes hangon szól a nevelés, s különösen a vallásos nevelés fontosságáról. Szépen megfogalmazott mondatai, s szép idézetei bizonyára hatni fognak a szülők kedélyére. Az értekezés azonban semmi újat sem mond, sőt azt sem nyújtja, amit a cím ígér. A végén összefoglalja az eredményt, s itt látszik, mily kevés az. Voltaképp csak két dolog: egyik, hogy a szülők adjanak jó példát, a másik, hogy működjenek a tanárokkal váltetve.

22. *Fazekas Sándor*: A szülői értekezletekről. (Debreceni áll. főreáliskola.)

Az értekezés bevezetésül arról szól, hogy mennyit haladt a középiskola a legutóbbi időben, s a haladás egyik ilyen jelének tekinti a szülői értekezletek tartását is. Ismerteti az eddig tartott szülői értekezleteket, (legrészletesebben a gyakorló-főgimnáziumban tartott értekezleteket) s kijelenti, hogy a jövő iskolai évben a debreceni áll. főreáliskola is fog ilyen értekezletet tartani.

A szerző sem véleményt nem mond, sem állást nem foglal, de

még csak azt sem kísérli meg, hogy kifejtse az értekezletek jelentőségét. Az értekezés fölolvadás volt a debreceni tanári körben, s célja csak az, hogy a tanárok figyelmét e kísérletekre fölhívja.

23. *Rittinger Antal*: Szülői értekezleteink. (Zombori áll. főgimnázium.)

Rittinger Antal, a zombori áll. főgimnázium igazgatója, e cím alatt két felolvasását mutatja be, melyeket a szülői értekezletek alkalmával tartott. Az egyik a fegyelemről szól, a másik a tanulók pályaválasztásáról.

A fegyelemről szólva, az iskolai rendtartás egyes pontjait magyarázza. A pályaválasztás céljából pedig különösen két pályát ismertet meg a szülőkkel: a katonai pályát és az iparos pályát. Fölsorolja az összes katonai iskolákat, s az összes ipariskolákat, s elmondja azt is, hová milyen föltételek mellett veszik föl a tanulót.

V. Methodikai kérdések.

24. *Resch Aurél*: Beszédgyakorlatok a latin nyelvtanítás első óráiban. (Fogarasi áll. főgimnázium.)

A szerző leírja a latin nyelvből tartott első óráit. Elmondja, hogyan gyűjt a tanulókkal való beszélgetésből latin szavakat. Ezeket fölírja a táblára, s leolvastatja. Így tanítja meg az olvasás szabályait. A gyűjtött szavakból mondatokat szerkeszt, s beszélgetést kezd. A tárgy a földrajzból van véve, mert a földrajzi nevek már ismeretesek minden tanuló előtt.

Szóval a szerző bemutatja induktív nyelvtanítási módszerét, s azt, hogy hogyan használja föl a beszédgyakorlatokat a tanítás élénkítésére és könnyítésére.

Az ilyen cikk pædagogiai szempontból mindenesetre örvendetes jelenség.

25. *Kiss Aladár*: Néhány szó a görög nyelv tanításához leánygimnáziumi tanfolyamainkon. (Budapest IV. ker. közs. felsőbb leányiskola és leánygimnázium.)

A leánygimnázium görög nyelvi oktatásának hiányait panaszozza el a szerző, s elmondja azt is, hogyan vél e bajon segíteni. A leánygimnáziumban a görög nyelv tanítása ugyanis csak két évig tart, (a VII. és VIII. osztályban), s ezen idő alatt kellene elvégezniök azt, amit a fiúk négy éven át tanultak. De még egy más hátránya is van a leánygimnáziumoknak, s ez az, hogy míg a fiúknál az olvasmányok úgy vannak rendezve az I. osztálytól kezdve, hogy azok mind a klasszikus képzés szolgálatában állanak, addig a felsőbb leányiskolá-

ban erről szó sincs. Így tehát kellő előismeret nélkül nem lehet a klasszikus tanulmányokba a leányokat bevezetni.

A szerző úgy vél a bajon segíteni, hogy egy harmadik évet is kíván a görög nyelv számára, vagy pedig egy délutáni kurzust hetenkint kétszer 2—2 órával. Azonkívül az olvasmányok célszerűbb beosztását kívánja. Homerosnak csak az *Odysseia*-ját olvastatná, mely a nők szempontjából alkalmasabb olvasmány. Herodotost s Xenophont egészen elhagyná, s helyette lyrikusokat olvastatna. Az utolsó évre Platon elhagyásával Sophokles egyik tragédiáját tűzné ki olvasmányul.

Ez az értekezés is azt mutatja, hogy a leánygimnáziumok tantervének kérdését semmiesetre sem tekinthetjük megoldottnak.

26. *Steiner Miklós*: A fizikai oktatás középiskoláinkban. (Szombathelyi kir. kath. főgimnázium.)

Ez a terjedelmes (68. l.) értekezés három részből áll: 1. A tanítás módszere. 2. A tanulók gyakorlati foglalkozása. 3. A fizikus tanárok kiképzése. A gyakorlati irány híve a szerző, s a tanárokat is kiképezni óhajtja a fizikai gyakorlatokban.

A részletek megítélése a szakemberek dolga. Az értekezés mindenestetre megérdemli, hogy a szaktanárok vele foglalkozzanak.

VI. Neveléstörténet.

27. *Bihari Ferencz*: Quintilianus erkölcsi ideálja. (Munkácsi áll. főgimnázium.)

Quintilianus kétségtelenül nemcsak az irodalom, hanem a pädagogia történetében is helyet kap. A szónokká nevelésről szólva munkája pädagógiává és didaktikává szélesedik ki. Rhetorikája tehát egyúttal pädagogia is. Bihari, aki több helyen is foglalkozott Quintilianussal, ebben a cikkben főleg azokat az erkölcsi vonatkozásokat emeli ki, melyek Quintilianus munkájában találhatók. Bennünket természetesen jobban érdekelték volna a szorosan vett pädagogiai részek, de az ő célja ez alkalommal csak az volt, hogy Qu. erkölcsi felfogását föltüntesse.

28. *Erdélyi Károly dr.*: Fourier Szent Péter. (Kolozsvári róm. kath. főgimnázium.)

Fourier Szent Péter, kiről ez az értekezés szól, alapítója a «Notre Dame»-ról nevezett iskola-nővérek congregatiójának. Bennünket azért érdekelhet, mert a «Notre Dame»-oknak Magyarországon is 19 rendházuk van 318 iskolanővérrel, s így jelentékeny tényezői a magyar nőnevelés ügyének. Az életrajz sok szeretettel s kegyeletos hangon van írva, de inkább emeli ki Fouriernek vallásosságát, s a

vallásos szellem terjesztése körül való érdemeit, mint pædagogiai működését. A Notre-Dame-ok pozsonyi, pécsi, kalocsai és temesvári házát képbén is bemutatja a szerző.

29. *Fest Aladár*: A fiúmai tanulmányi alap és a fiúmai gimn. mai állapotának történeti előzményei. (Fiúmai áll. főgimnázium.)

Érdekes adalékok a magyar tanügy, s főleg a fiúmai gimnázium történetéhez. A szerző röviden, időrendi följegyzésekben mutatja be a történeti fejlődést. E történeti áttekintést, mely az 1627 évvel kezdődik, három korszakba osztja: I. A jezsuita rend feloszlataáig. II. A fiúmai jezsuita eredetű alapok állami kezelésben. III. A fiúmai jezsuita eredetű alapok városi kezelésben. Az utóbbi korszak ismét három szakaszra oszlik: A) 1826—1868. B) 1868—1886. C) 1876—1901.

Fest Aladár e följegyzései amellet, hogy világos képet adnak a fiúmai gimnázium egész történetéről, azért is értékesek, mert mind eredeti okiratokon, s levéltári adatokon alapszanak.

30. *Dr. Németh Ambrus*: A győri kir. tudomány-akadémia története. III. Rész. 1806—1850. (A pannonhalmi Szent-Benedek-rend győri főgimnáziuma.)

Tulajdonkép nem is programmértekezés, hanem egy nagyobb tudományos munka egyik részlete, mely azonban így is kerek egész. A győri akadémiának nevezetes szerepe van kulturánk történetében, s valóban dicséretes vállalkozás a szerző részéről, hogy történetét megírja. Nagy szolgálatot tesz ezzel a magyar pædagogia történetének, mert csak így, az ilyen monografiák alapján lehet majd hű és helyes képét adni a magyar közoktatás történetének.

A szerző kellő tudományos fegyverzettel lát föladatahoz, föl kutatja a levéltárak adatait, amiben — mint előszavából olvassuk — segítségére volt *Dr. Fináczy Ernő* egyetemi tanár is.

A kép, melyet így megrajzol, valóban érdekes. Látjuk az akadémia működését a Ratio alapján, küzdelmeit, majd megszüntetését Thun Leo által. A szerző előbb elmondja az akadémia külső történetét, majd szól a tanulmányi rendszerről, megismerteti a tantervekkel, vizsgálati renddel, tankönyvekkel. Ismerteti az akadémia igazgatását, a tanárokat, s ezek működését. Végül közli időrendben az akadémiai tanárok névsorát.

31. *Dr. Szilády Zoltán*: Betlen kollégiuma és a természettudományok. (Nagyenyedi Bethlen-kollégium.)

Magas színvonalon álló becses tanulmányt írt Szilády Zoltán székfoglaló gyanánt. A természettudományi tanítás történetét a Betlen-kollégiumban eredeti források alapján adja elő, s ezzel becses adatokat szolgáltat általában a magyar tanítás történetéhez. Bemutatja a következő tudósok és tanárok működését: Altsedius János, Apácza

Cseri János, Bisterfeld Henrik, Marosvásárhelyi Tőke István, Kisbaczoni Benkő Ferenc, Zeyk Miklós, Jancsó József, Herepei Károly, Elekes Károly.

Emellett érdekesen festi a kort, leírja a tanárok tudományos és pädagogiai törekvéseit, s végezetül közli a régi kollégiumi gyűjtemény leltárát B. Nagy László kézírata nyomán.

Az értekezésnek két fontos adata van, mely az eddigieket kiigazítja. Az egyik az, hogy az első kísérleti fizikát 1736-ban Marosvásárhelyi Tőke Ferenc írta. A híres Hatvani professzor ekkor még losonci gimnazista volt.

A másik pedig az, hogy az első magyar ásványtant (Magyar Mineralogia) Benkő Ferenc nagyenyedi tanár írta, 1786-ban, s nem — mint Szerényi Hugó állítja — Zay Sámuel.

Nemcsak becses adatok teszik érdekes olvasmánynyá ezt a tanulmányt, hanem a vonzó előadás is.

Az ilyen értekezések valóban szolgálatot tesznek a magyar tudományos pädagogiának.

32. *Thury Etele*: A pápai reform. főiskola rektorai és felsőbb tanulói 1752-ig. (Pápai ev. ref. főiskola.)

A rektorok neve, s pontos adatok arról, hol, mikor működtek, mint lelkészek rektorok, vagy más minőségben, szóval lehető legpedánsabb fölSOROLÁSA minden vándorlásuknak, s végül a tanulók névsora, teszik ez értekezés tartalmát. Kétségtelenül egy sereg pontos adat. Kérdés azonban, hogy ezek az adatok milyen értékűek? Mint a helyi kegyelet emlékei méltán helyet foglalhatnak az értesítőben, tudományos értékük azonban csak akkor volna, ha a szerző történeti bírálattal földolgozta volna az adatokat, s képet rajzolt volna az olvasó elé. Így csak annyit kell tudnunk, hogy ha a pápai főiskolában működött férfiúra vonatkozólag adatra van szükségünk, azt itt, a pápai főiskola 1903—1904. évi értesítőjében, megtalálhatjuk. A szerzőnek sem volt vele egyéb célja, s bizonynal ez sem hiába való munka.

33. *Kalmár Elek*: A lőcsei gimnázium épületére vonatkozó adatok. (Lőcsei kir. kat. főgimnázium.)

A szerző a jezsuiták naplójából kiírt minden adatot, mely a főgimnázium épületére vonatkozik, s azokat kronologiai sorrendben szószerint lenyomatta. A kutató talán ezekben is fog találni valamely fölhasználható adatra, de bizonynal értékesebb munkát végzett volna a pädagogia szempontjából Kalmár Elek, ha adatait nem korlátozta csupán az épületre, hanem kiterjeszti a gimnázium egész életére.

Weszely Ödön.